

Důstojnost a sekta

Anežka Misauerová
Zdeněk Vojtíšek

Mgr. Anežka Misauerová

V roce 2005 ukončila studium na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, obor Pedagogika (specializace: Psychologicko-pedagogické poradenství a Osobnostně-sociální výchova). Na této katedře obhájila diplomovou práci s názvem „Život v náboženské sektě a jeho vliv na osobnost dítěte“ a tomuto tématu by se ráda v novala i dále. V současné době působí v Nadačním fondu českého rozhlasu jako koordinátorka grantových programů a připravuje se na rigorózní zkoušku na Filozofické fakultě.

PhDr. Zdeněk Vojtíšek

Vystudoval univerzitu Karlovu v Praze – Filozofickou fakultu, obor didaktika češtiny a angličtiny. Na téže fakultě získal i doktorát v oboru bohemistika, před rokem 1989 neoficiálně studoval teologii a religionistiku. Od roku 1996 působí jako vysokoškolský učitel religionistiky na mnoha školách. V současnosti působí jako odborný asistent na katedře psychosociálních studií Husitské teologické fakulty, externí učitel na Pedagogické fakultě UK, vedoucí katedry religionistiky a filozofie na vyšší odborné škole Evangelikální teologický seminář. Zakládající člen a mluvčí Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů, šéfredaktor časopisu o současné náboženské scéně „Dingir“. Bohatá publikační činnost, v poslední době „Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice“, Portál 2004.

→ OBSAH

→ Předmluva	5
→ 1. Sekta a její protest	5
→ 2. Rizika a možnosti d tství v sekt	7
2.1 Stadium základní d v ry	8
2.2 Stadium první autonomie	11
2.3 Stadium iniciativy	13
2.3.1 <i>Iniciativa dítěte</i>	13
2.3.2 <i>Vina a svědomí dítěte</i>	15
2.4 Stadium snaživosti	16
2.5 Stadium identity	20
→ 3. Záv r	25
→ 4. Literatura k dalšímu studiu	27

→ Předmluva

Tato publikace vznikla díky projektu s názvem „Vytvoření programu celoživotního interdisciplinárního učení v ochraně dětí“. Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem, státní rozpočtem ČR a rozpočtem hlavního města Prahy.

Na přípravě publikace se podíleli dva autoři. Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze Anežka Misauerová, která roku 2005 obhájila diplomovou práci na téma „Život v náboženské sektě a jeho vliv na osobnost dítěte“, připravila hlavní, druhou část publikace. Tuto část přečhlédl, doplnil o několik příkladů a mírně upravil Zdeněk Vojtíšek, odborný asistent na katedře psychosociálních věd a etiky Husitské teologické fakulty téže univerzity. Kromě toho druhý z autorů napsal též úvodní a závěrečnou kapitolu.

→ 1. Sekta a její protest

Ačkoli se pojem sekta vyskytuje v křesťanské teologii po mnoho století a ačkoli je také základním pojmem sociologie náboženství a běžně užívaným pojmem v sociální psychologii i psychologii náboženství, není snadné jej vymezit ani v rámci těchto oborů, natož pak pro všechny tyto obory společně. V každém případě však označuje náboženskou menšinu, která je společenskou v tšinou viděna jako deviantní. V různých dobách a z různých hledisek jsou za odchylky (deviace) považovány různé charakteristiky, na jejichž základ jsou pak určité náboženské menšiny jako sekty označovány: neortodoxní teologie, odštěpení od etablované náboženské instituce, rozchod s hodnotami společnosti, přijetí radikálně odlišných kulturních vzorců, mimořádná moc v rukou pozemské náboženské autority, psychická manipulace apod.

V této publikaci se přidržíme jednoduchého sociologického hlediska a budeme jako sekty označovat ty skupiny, které přijímají náboženskou inovaci a nejsou doposud společensky etablované a respektované (tedy tzv. nová náboženská hnutí) a které zároveň vzbudily negativní pozornost v tšinové společnosti a vyvolaly napětí s její významnou částí. Napětí s v tšinovou společnost je zákonitým důsledkem těchto náboženských inovací, které v tšinová společnost vezme na v domě. Napětí vzniká tím, že v tšinová společnost náboženskou inovaci chápe jako protest proti svému náboženskému životu (případně jeho absenci). Změnu hodnotové orientace tím, kdo se na inovaci podílí a tímto způsobem protestují, chápe pak jako útok na své hodnoty. Sektami jsou tedy nová náboženská hnutí, která jsou v protestním postavení vůči v tšinové společnosti, anebo jednodušeji - jak zní první v ta jedné z klasických studií sociologie náboženství - „sekty jsou hnutími náboženského protestu“.¹

Na následujících stranách se pokusíme ukázat, jak toto protestní postavení může negativně ovlivňovat lidi, jež v takové skupině žijí, na jejich cestě k osobnostní zralosti. Ponecháváme stranou (až na drobná připomenutí v textu) tu skutečnost, že protest proti hodnotám společnosti může mít také pozitivní důsledky a že lidé, strávené uprostřed protestního hnutí, mohou založit řadu společenských žadanců, ba obdivuhodných vlastností i dovedností dospělého. Žádnou sektu samu o sobě proto nepovažujeme za výchovně špatné nebo nebezpečné prostředí a nevyzýváme k žádným sankcím vůči kterékoli z nich ani vůči kterémukoli jejich příslušníku. Tato publikace není určena k tomu, aby paušálně odsuzovala některé náboženské skupiny ani jejich příslušníky a znevýhodňovala je ve společenském styku.

Pro názornost uvádíme na dalších stránkách několik příkladů a jmenujeme několik náboženských skupin, obvykle označovaných za sekty. Tyto příklady jsme nevybrali kvůli míře jejich možné nebezpečnosti, ale spíše díky jejich schopnosti ilustrovat náš výklad. Ani sekty, které zmíníme, nejsou nejvíce nebezpečné ani nejvíce typické, ale spíše extrémně a nej snadně dostupné prostřednictvím esky psané odborné i populární literatury. Některé z uváděných skupin by si ostatně podle našeho názoru negativní označení „sekta“ dnes již ani nezasloužily, protože jejich náboženský život ztratil protestní osten, u jiných je zase v současné době již nepochybná jejich společenská okrajovost a budoucí bezvýznamnost.

Tématem této publikace tedy jsou – jak už bylo řečeno – tyto ekázky na cestě lidí k osobnostní zralosti, které mohou položit sekta a její protestní společenské postavení. Fyzické ohrožení lidí proto zmíníme jen dvakrát jako příklady z odlišných náboženských společností. V počátcích církve, která je nyní etablována jako Církev Křesťanská, se v některých případech dostávala do konfliktu křesťanská víra v nadpřirozené uzdravení a potřebovala vyhledat lékaře pomoc:

Písmo mě nikdy neklamalo a to mám fakt velké zkušenosti s uzdravením, kdy Kristýnka jako miminko na jedné chatě zničehožnic onemocněla, až málem zemřela. Přestávala dýchat. Sourozenci (příslušníci stejné náboženské skupiny) chtěli, abych zavolal doktory, a možná mě měli za blázna, ale já jsem věděl, že mi Bůh nedal dítě jen proto, aby ho zase vzal. Byl to tvrdý boj. S Jiřkou jsme se celý den a noc modlili, plakali, ale ráno byla Kristýnka úplně zdravá...²

Jinou skupinou, která bohužel stále v praxi ohrožující zdraví a život svých příslušníků a jejich děti setrvává, je náboženská společnost sv. J. Jehovových:

¹ WILSON, B., *Religious Sects. A Sociological Study*, World University Library, London 1970, s. 7.

² MARKOVÁ, J., M. J. muž Michal. Rozhovor s Michalem Markovem, *Sborový dopis* 4 / 1995.

Dvanáctiletá Lisa Kosacková: „O půlnoci vešla sestřička a řekla: ‚Mám ti dát krev.‘ Vykřikla jsem: ‚Nemohu si vzít krev, protože jsem svědek Jehovův. Myslela jsem, že to víte! Myslela jsem, že to víte!‘, ‚No jo, to vím,‘ řekla a vzápětí vyndala jehlu a připojila na ni krev. Křičela jsem a byla jsem hysterická.“... Lisa opravdu zápasila se svou nemocí důstojně a s klidnou myslí. Zemřela pokojně doma, v láskyplném objetí své matky a otce. Připojila se tak k řadě mnoha jiných mladých svědků Jehovových, kteří dali Boha na první místo.³

Jen velmi málo typ náboženské inovace může dítě ohrozit na zdraví i život. Ohrožení zdravého osobnostního vývoje v důsledku napětí, vyvolaného náboženskou inovací a jejími psychologickými a sociálními dopady, je daleko méně časté. Tyto důsledky jsou ovšem známy a není možné je vyjádřit v nějakém úplném seznamu.⁴ S ohledem na následující výklad ale jmenujme mezi nimi na prvním místě uzavřenost a izolaci v obranném nepříátelském okolí. Pocit nutnosti obrany také polarizuje vidění světa na „my“ a „oni“ a umožňuje posoudit vnitřní osobnosti (nebo vnitřní osobnostem) na kterémkoli stupni vedení mimo žádnou autoritu. Autoritativnost v kombinaci s nezkušeností těchto vnitřních osobností může přinést pokušení zneužívání svobody a pocit viny ve snaze uplatňovat moc. Atmosféra napětí a konfliktu s hodnotami okolní společnosti může vést ke utajování. Protože náboženská inovace vyžaduje zdevotnění, zaujímá nová skupina často výlučné postoje, operuje jednoduchými poukazy a podporuje fundamentalismus v přístupu k posvátným textům a mravním dilematům. Odpor společnosti v rámci skupin znesnadňuje misi. Pro získávání dalších stoupenců pak skupina může využívat tzv. psychickou manipulaci, která ovšem zase vyvolává nový odpor. Napětí mezi sektou a vnitřní společností tak může trvat i několik desítek let a může ovlivnit i několik generací dětí, které v sektách vyrůstají.

➔ 2. Rizika a možnosti dětství v sektě

To, jakým způsobem může být osobnost dítěte ovlivněna, pokud je od raného věku integrována do více či méně uzavřené náboženské skupiny (náboženské sekty), lze zajímavě ilustrovat na Eriksonově vývojové teorii osmi stadií lidského života.⁵

Oproti jiným vývojovým koncepcím disponuje tento rámec značně širokým záběrem – z eterního pohledu prokresluje jak základní vývojové „úkoly“, tak i základní potřeby, jež s těmito úkoly

³ Mladí lidé, kteří mají „moc nad to, co je normální“, *Probuďte se!*, 22. května 1994, str. 12–14.

⁴ Pro podobnější popis charakteristik nového náboženského hnutí a zdevotnění jeho odsouzení ze strany vnitřní společnosti jako „sekt“ viz: Vojtěšek, z., *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, L. Marek, Brno 2005, s. 44–59.

⁵ ERIKSON, E. H.: *Dětství a společnost*. Praha, Argo 2002, s. 225–249.

přímo souvisejí. Dotýká se podstatně také okolí dítěte - jeho vztahů k osobám, které v daném úseku životní cesty hrají svou podstatnou a nenahraditelnou roli.

Jestliže vývoj probíhá normálně (tedy pokud jsou vývojové úkoly naplněny a krize překonány), vychází lidské „já“ z každého stadia obohaceno o určitou kvalitu (můžeme také říci: ctnost). Tyto „plody“ lidského vývoje nastupují v souladu s danými vývojovými stadii v tomto pořadí: naděje – vlnění – záruka – schopnost – vřelost – láska – péče – moudrost.

Zvláštní ležité je zde však varování samotného Eriksona, který na konci svého spisu „Osm úkolů člověka“ upozorňuje na nebezpečí zúženého vnímání celé koncepce. Zdá se, že zejména skutečnost, že tzv. „úspěchy“, kterých je v jednotlivých vývojových obdobích dosahováno, nemohou být nahlíženy jako jednou provždy získané konstanty. Celý lidský vývoj je třeba posuzovat spíše jako dynamický proces, během něhož jsou „úspěchy“ (např. získání základních dvanácti sil autonomie) v neustálém dynamickém protikladu k „negativním“ pocitům (základní nedvěře a pochybnostem o sobě samém). To, co lze v tomto kontextu považovat za významné, můžeme nazvat určitou celkovou „bilancí“, jež vede k tomu, že jedinec inklinuje v určité situaci převážně k jednomu či druhému pólu, tedy že například na problémy v partnerských vztazích pohlíží spíše skrze silný vnitřní pocit základní dvanácti sil nebo naopak skrze prizma základní nedvěře.⁶

2.1 Stadium základní dvanácti sil

Jako charakteristický rys tohoto počátečního období života, přibližně prvního roku, lze vnímat především jednoznačnou závislost novorozence (později kojence) na okolí, především na útech osobách, zejména na celkové vnitřní a vnější harmonii.

Na symbolické úrovni je ekvivalentem pro tuto fázi tzv. „inkorporativní modus“, který vyjadřuje skutečnost, že dítě v této životní etapě především přijímá. Setkáme se i s pojetím dítěte jako jednoho „velkého smyslového orgánu“.⁷

Základním konfliktem vyplývajícím ze zmíněné odevzdanosti malého dítěte je dynamické napětí mezi **základní dvanácti silou** a **základní nedvěří**. Mateřská osoba se má v tomto období

⁶ Eriksonova koncepce staví do dynamické konfrontace vždy dvě možné alternativy, jež jsou symbolickými aktéry „základního vývojového konfliktu“. K tomu dochází v jednotlivých fázích lidského vývoje: v případě kojence základní dvanácti sil / základní nedvěře, u batolete autonomie / stud a pochyby, v případě školáka iniciativa / vina, u dítěte mladšího školního věku důvěra / inferiorita, u dospívajícího dítěte identita / konfuze rolí, v případě mladého dospělého intimita / izolace, v období středního dospělosti generativita / stagnace a v období stáří ego integrity / zoufalství.

⁷ srov.: LIEVEGOED, B. C. J.: *Vývojové fáze dítěte*. Praha, Baltazar 1992, s. 45.

stát jakousi „vnitřní jistotou a vnější předvídatelností“⁸, což vede k postupné výstavbě základního pocitu identity ega.

V souvislosti s odevzdaností dítěte se setkáváme také s poznatkem, že „čím méně vědomě stojí dítě vůči vjemu, tím hlouběji vniká tento vjem do jeho duše.“⁹

Kojenečský v k je tak právem považován za fáziuritě „tělesné religiozity“¹⁰; za období, v n mž se vnímání dítěte jakoby propojuje s v domím „kosmického ádu“.

Práv proto, že dítě v tomto období ještě nedisponuje analytickými schopnostmi (jež později douritě míry oddluží v domě obsahy od nev domých), m že intenzivně p íjímat a integrovat hluboké duševní obsahy svého okolí.

P ípouštíme-li význam bazálního pouta d v ry mezi dítětem v první fázi života a mate skou osobou, musíme si nejprve položit otázku, zda m že být tato elementární poteba v prostředí námi zkoumané náboženské skupiny (i sekty) skute ně napl ována a zda je tomuto vztahu p ípisována taková d ležitost, jakou skute ně vykazuje pro p íští osud dítěte.

V tomto ohledu je třeba znáté diferenciaci jak mezi jednotlivými hnutími, tak i v kontextu hnutí jediného. Setkáváme se zde totiž s natolik rozmanitými p ístupy, že vynášet jednozna né a zobec ující soudy o konkrétní náboženské sektě není dost dobře možné. Domníváme se však, že je dobré upozornit na n které p ípadě, kdy byl tlak dané náboženské doktríny a souvisejících požadavků natolik intenzivní, že zabrával nejen vzniku zmi ovaného d v mého citového pouta v raném v ku dítěte, ale i samotnému kontaktu matky a dítěte.

„Jakmile se ve Scientologické církvi narodilo dítě, bylo co nejdříve odděleno od svých rodičů, od své matky. Bylo umístěno do péče „nani“ – což byla zvláštní kategorie chůvy. Ta se starala o skupinu přibližně deseti dětí, dokud nedosáhly 12 let. (...) „Nani“ učila děti způsobům a metodám Scientologie. Rodiče své děti téměř neviděli. Matka, která porodila, byla většinou co nejdříve poslána na patnáctidenní misi do zahraničí, což se obvykle protáhlo na tři měsíce. Stejně tak otec dítěte.“¹¹

Z výše uvedeného vyplývá nutnost zvažovat míru autonomie rodiny, as a prostor, jež má k dispozici, stejně jako možnost ínit na náboženské organizaci více méně nezávislá rozhodnutí.

⁸ srov.: ERIKSON, E. H.: *Dětství a společnost – Osm věků člověka*. Praha, Argo 2002, s. 225.

⁹ LIEVEGOED, B. C. J.: tamtéž, s. 46.

¹⁰ LIEVEGOED, B. C. J.: tamtéž, s. 46. Jedná se o pojem, který použil ve svých pedagogických p ednáškách Rudolf Steiner.

¹¹ MOUNTACIR, H. E.: *Les enfants des sectes*. Fayard 1994, s. 155. Jedná se o výpověď bývalé lenky scientologické církve, která žila v Kodani (jedno z nejvýznamnějších evropských center scientologie).

Náboženská společnost Sahadža jóga dává velký důraz na kolektivní výchovu dětí s minimálním stykem s rodiči. Její zakladatelka o dítě říká: „*Avšak jakmile vyroste, tak asi kolem dvou roků, může již spát v jiném pokoji, kolektivu, kde by však měl být však někdo z dospělejších. Tehdy by neměly spát s rodiči, je třeba vyzkoušet také kolektivitu. Ať mají společně pohromadě šaty a věci, neměly by patřit jen někomu. Nechte je být pohromadě, vzdálené od rodičů. Je to důležité. Do šesti roků se naučí být samostatné, začnou si vážit starších, každého správně oslovovat a mluvit s ním, bude skvěle vychované.*“¹²

Z hlediska vývoje osobnosti dítěte není základní důležitostí to, že dítě je v rodině, co má v tomto období význam. Dalším pocitem, který v této fázi rovněž vstupuje do hry, je pocit určení širší sounáležitosti s daným prostředím, jenž vzniká spontánně v souvislosti s tím, jak dítě integruje vnímané obsahy. Získaná důvěra má tendenci se rozšiřovat do okolí a pojímat se jako spolehlivý rámec pro budoucí život. Jestliže dítě vyrůstá v náboženské organizaci, jež se vyznačuje rigidní strukturou, přítomností pravidel a nepropustnými hranicemi v rámci okolního světa, lze předpokládat, že se pocit širší sounáležitosti dítěte omezí na danou skupinu.

*Mladá žena vzpomíná na své dětství v Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny (hnutí Hare Krišna): „Chodili jsme na střední školu. Ale můj nevlastní otec nás s bratrem nenechal nosit normální oděv – donutil ho [mého bratra], aby nosil šikhu [pramen delších vlasů na temeni hlavy, která je ostříhává nakrátko], a mne, abych nosila dlouhý oděv. Ale ze všeho nejhorší bylo, že jsme nesměli kamarádřit s dětmi našeho věku, protože se bál, že budeme znečištění těmi, kdo nejsou oddaní.“*¹³

Stejně tak můžeme v případě izolovaných náboženských skupin usuzovat na postupně utváření poněkud odlišného pojetí normality například v oblasti mezilidských vztahů. Toto riziko bylo v minulosti typické pro náboženskou společnost **Rodina** (Dítě Boží), v jejímž rámci se vyskytovaly kontroverzní sexuální praktiky, jichž se účastnili i zcela malé děti (viz například níže).

Pokud se přidržíme toho, že „*pro dítě je důležité, jak rodiče žijí, neboť na dítě působí realita a nikoliv slova*“,¹⁴ platí to o tomto období života dítěte se zvýšenou závažností. Je tomu tak proto, že se jedná o výše zmíněný proces nevdomování „vstřebávání“ a tímto vytváření svébytného nevdomového podhoubí, jež má tak zásadní vliv na celý pozdější život.

¹² ŠRÍ MÁTADŽÍ NIRMALA DÉVÍ, projev o péči o dítě. Vide, 9. 7. 1986, rukopis.

¹³ Tento případ jako „pravděpodobně vzácný“, uvádí: rochford, E. B. Jr., Education and Collective Identity in: palmer, S. J., hardman, C. E. (eds.), *Children in New Religions*, Rutgers University Press 1999, s. 40-41.

¹⁴ srov.: JUNG, C. G.: *Gesammelte Werke*. sv. 17, Walter-Verlag, Zürich-Düsseldorf, s. 54.

2.2 Stadium první autonomie

V průběhu dalšího vývojového období, spadajícího přibližně do věkového pásma od prvních do třetích narozenin, jsme svědky postupného zrodu osobnosti. Jak napovídá samotný název této fáze, jde zde o vymezení hranic rodičů se „ega“ dítěte, o jeho prvotní setí se s tím, který již nebude vnímán jako všezahrnující jednotka, ale spíše jako pozvolna se diferencující prostředí.

Dítě v této fázi opouští vnitřní prožívanou jednotu vlastního nevdomí a začíná se v domě vztahovat k vnějším skutečnostem ve svém okolí. Nastává tak fáze, která se nejvýstižněji projevuje hravou svévolí dítěte a jeho neúnavnou aktivitou v mnoha oblastech života. Symbolický „rozbíhání“ dítěte však není zcela bez rizik. Na scénu totiž opět vstupuje specifický vývojový konflikt, který se v tomto případě odehrává mezi **autonomií** a jejím „tichým oponentem“ – **pochybností a studem**.

Touhu po autonomii, objevující se v tomto období, můžeme též klasifikovat jako první období vzdoru dítěte. Dítě je plně ovládáno svou potřebou samostatnosti, ale zároveň naráží na to, že velké množství jeho svévolných aktivit končí nezdarem. Prostřednictvím těchto neúspěchů si dítě uvědomuje svou relativní bezmocnost (poprvé cítí pochybnosti o sobě samém) a to, že okolní svět (rodice, výchova, prostředí domova) předstává nejen z pohledu zábavy, ale také soustavou různých omezení, která se často zdají nesmyslná a nepřijemná. Smysluplné východisko tohoto konfliktu je možné pouze skrze jeho autentické prožití a přijetí určitého řádu. Aby byl tento proces úspěšný, měl by probíhat jako dialog mezi rodiči a dítětem.

„Julie byla další trhlinou v dokonalosti nejdokonalejších. Chovala se tak, že to u Lucie vyvolávalo záchvaty vzteku. Zlobila, lezla po kdekakém klukovi, předváděla se, řvala, lhala a vymýšlela si. Zkrátka: chovala se jako většina holek jejího věku. Co se na jejím chování navíc odrazilo, bylo asociální chování jejích rodičů. Chyběl jí styk s jinými dětmi, byla neustále zavřená doma, nesměla mluvit s jinými než schválenými kamarády. Za každou maličkost jí rodiče trestali a ponižovali, takže měla neustále slzy na krajíčku. Na druhou stranu se jí líbilo, že byla svým způsobem „princeznou“.“¹⁵

Absence smysluplného dialogu ale může být v nich, kterých náboženských společnostech motivována i postupem rodiče, který má vytvořit „nové dítě“ a který je do značné míry opakem postupu imanuelit :

¹⁵ K. EMEN, P.: *Boj se sektou*. Praha, Duel s.r.o. 1997. s. 55

„Prvním výrazem lásky k dítěti je nechat ho prvních sedm let absolutně nevinným, nepodmíněným, nechat ho sedm let naprosto divokým, pohanem. ... Vyžaduje to kuráž a v otci a matce to vyžaduje ohromnou lásku, aby řekli: Potřebuješ být od nás svobodný. Neposlouchej nás, říd se svou vlastní inteligencí. I když zabloudíš, je daleko lepší, když budeš dělat svoje vlastní chyby a poučíš se z nich, než když se budeš řídit někým jiným a nedopustíš se chyb.“¹⁶

V p edešlém vývojovém období se ukázala jako zásadní odpov na otázku, zda prost edí náboženské organizace vychází vst ic intenzivní pot eb d v něho pouta mezi matkou a dít em. V této vývojové fázi se stejn významn jeví otázka, zda tato náboženská skupina poskytuje prostor pro rannou autonomii dít e, resp. zda dít ti umož ũje plný prožit ek vzdor něho období v bezpeč ném rámci vlastní rodiny a tím p irozené p ijetí vnit ního ádu.

Op t zde narážíme na nutnost zvažovat míru autonomie rodinné struktury jako takové. Lze p edpokládat, že výrazn autoritativní náboženské organizace s dominantním v dcem budou na rodiny, jež jsou do nich integrovány, p sobit silou, která jejich autonomii postupn nahradí submisivitou.¹⁷

Otázkou pak z stává, jakým zp sobem m že za t chto okolností docházet k integraci vnit ního ádu do prožívání a osobnostní výbavy dít e. Pokud v prost edí dané náboženské sekty na vytvá ení ádu z n jakého d vodu nespolupracují rodi e s dít em, pak zcela jist vstupují do d je síly vn jšího ádu, který rodinu v konkrétní náboženské skupin obklopuje. Jelikož se práv náboženské sekty obvykle vyzna ují tím, že prezentují velmi rigidní ád a jejich prost edí p sobí jako celek výrazn dominantn , m žeme v jejich kontextu o ekávat spíše podmínky vedoucí k vytvá ení takové osobnosti, která vnit ního „ducha ádu“ nahrazuje soustavou vn jších pravidel.

U vysoce autoritativních náboženských sekt lze o ekávat zna ný tlak na výchovu d tí, p i emž jsou zde obvykle pesn nastavena kritéria toho, co u dít e vnímat jako dobré (zbožné, ísté) chování a co jsou již jednozna né projevy negativních náboženských sil („zlých duch “ apod.). V tomto kontextu m že být probíhající období vzdoru dít e nahlíženo jako pouhá zlostná svévole bez závažn jšího významu a podle toho m že být také ešena, p ípadn potírána rozmanitými sankcemi (zahanbování, fyzické tresty, vymítání apod.).

¹⁶ PUTTICK, E., Osho Ko Hsuan School, in: palmer, S. J., hardman, C. E. (eds.), *Children in New Religions...* s. 91.

¹⁷ Jako sekta, v níž byl vliv v dce na podobu vztah v rámci komunity zcela ur ující a zamezoval všem spontánním projev m, se v polovin 90. let minulého století projevovali imaneuelté, následovníci Jana Dietricha Dvorského.

Naproti tomu se můžeme domnívat, že prostředí méně autoritativních náboženských sektarostvo tvoří rámec pro zvýšené výchovné úsilí rodičů, které se obzvlášť v dnešní době jeví jako velmi žádoucí a pro dítě může být pozitivním východiskem. Pokud se navíc jedná o náboženskou skupinu, jejíž nauka vychází z obecně uznávaných hodnot a klesá, nesetkáváme se v takové míře ani s obvyklou averzí, kterou majoritní společnost vůči náboženským menšinám tradičně pociťuje.

2.3 Stadium iniciativy

Eriksonovo stadium iniciativy zastřešuje období mezi třemi a šesti roky věku. U takto starého dítěte můžeme často pozorovat radost z prováděné aktivity (např. hry) a tzv. „rozkoš z lokomoce“,¹⁸ kterou prožívá jednak při energickém až divoce útěném pohybu a jednak při vyjadřování sebe sama (např. ono známé dorážení věnými „pro?“).

Vzhledem k tomu, že dítě v optimálním případě již prošlo fází, pro níž byla typická postupná integrace vnitřního řádu, dochází nyní k jeho dalšímu rozvíjení a diferenciaci. Dítě získává postupně „schopnost“ prožívat vinu a mít tzv. viny své domů. Náhle se objevuje dosud neznámý pocit, který radostnou aktivitu dítěte reguluje a zároveň také brzdí. Tím se dostáváme k dalšímu zásadnímu vývojovému konfliktu – totiž ke vzniku napětí mezi **iniciativou** a **vinou**.

V některých náboženských společnostech vystupuje do popředí otázka, zda jev jejich rámci možné vyrovnané přisobení na dítě – v tomto vývojovém období zvlášť s ohledem na napětí mezi iniciativou a vinou. Jedná se tedy o otázku, jakým způsobem je v daném náboženském kontextu nakládáno s utvářejícím se svědomím dítěte (zde do hry vstupují normy, požadavky a sankce konkrétní náboženské sekty) a jak je vnímána (povzbuzována či utlumována) iniciativa dítěte.

2.3.1 Iniciativa dítěte

S určitou formou tlumení iniciativy dítěte se v prostředí sekt setkáváme poměrně často. Důvodem je přítomnost výrazných konvencí a jejich silného tlaku na mnohé oblasti života dítěte – včetně aktivity dítěte.

U náboženské sekty **imanuelit Jana Dietricha Dvorského** byly projevy dítěte obecně posuzovány velmi přísně. Chování dítěte bylo hodnoceno především z toho hlediska, zda se již

¹⁸ srov.: Í AN, P.: *Psychologie náboženství*. Praha, Portál 2002, s. 287.

blíží tzv. „nepřevrácenectví“, nebo zda se stále drží na „převrácenecké“ úrovni.¹⁹ To se následně odráželo na všech úrovních života a aktivity dítěte.

Vyžití dítěte omezovalo množství regulí platných pro všechny členy komunity bez rozdílu věku. Vlastní iniciativa nejmladších dětí se tak rovněž stala oblastí kontrolovanou a posuzovanou vedoucími osobami – J. D. Dvorským a jeho družkou Lucií. Výrazná omezení se objevovala také v oblasti styků s vnějším světem (členové měly kontakty s okolím – se svými příbuznými a známými – v podstatě zakázané, dítětem nebyl umožněn kontakt s vrstevníky mimo skupinu), v oblasti využívání volného času (dítětem i dospělými byly povoleny pouze takové knihy a zpravidla zábavy, jež byly schváleny vedením) i v oblasti samotné výchovy dítěte.

Veškeré typicky dítětské projevy (např. domáhání se pozornosti, zlobení, snaha se zalíbit atp.) byly obvykle shledávány jako znaky špatné výchovy, která se ubírá nežádoucím směrem a nevede k duchovnímu rozvoji dítěte. Tak o tomto projevu soudí například zakladatelka Sahadža jógy:

„Dětem by se nemělo dovolit ptát se ‘Proč?’ To není pro ně ptát se vás pořád na něco, protože je to špatné. Přináší jim to velmi velké ego od dětství. Proč chtějí všechno vědět? Postupně každý všechno pozná. Jako když jdete po ulici, ptají se: ‘Co je tohle?, Co je tamto?’. Není nutné mluvit o všem, co vidíte. Až vyrostou, budou to vědět. Je to jaksi otravné, že se takto projevují, je to nepříjemná vlastnost. Právě když dospívají, mají se to dozvědět, na co jim to říkat také v dětství. Příliš mnoho znalostí zaplňujících hlavu, nahuštěných, to není nevyhnutelné, neboť naplňujete-li jim hlavy přílišnými znalostmi, budou spletené a dostanou se do problémů.“²⁰

Také u **Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů** (tzv. mormonů) se na obecné úrovni setkáváme s výraznou regulací dítětské iniciativy – ovšem v poněkud jemnějším a diferencovanějším významu. Aktivita je v prostředí této náboženské organizace regulována na všech životních úrovních a vývojových stupních – nejen v předškolním období. Tvoří tak naprosto kompaktní odstupovaný rámec činností.

Tato přesně vymezená a regulovaná iniciativa má pro dítěte v předškolním věku představovat pozitivum (v případě málo podnětného rodinného prostředí a sociálních i zdravotních problémů) i negativum (přílišné omezení dítětské činnosti, rigidita a stereotyp).

¹⁹ Nauka o „převrácenectví“ byla podstatnou složkou u ení J. D. Dvorského. Jejím jádrem bylo přesvědčení, že veškeré špatnosti jsou asného světa jsou způsobeny převládáním, že ženy mají „mužské“ duše a naopak. Cílem bylo dojít k převodnímu stavu – tedy k tomu, aby ženy znovu našly své ženské duše a muži mužské. Ideálními prototypy „nepřevrácenectví“ byl údajně sám Dvorský se svou partnerkou Lucií Dvorskou.

²⁰ ŠRÍ MÁTADŽÍ NIRMALA DÉVÍ, *et al.* o d. tech, Perth, 2. 3. 1985, rukopis

Pro děti předškolního věku se stává jedním z hlavních způsobů využití innocence v tzv. „primárních“ (zařízení, kde se předškolní děti této církve dostávají elementární náboženské výchovy). Celý systém v rodině je vypracován natolik precizně, že poskytuje přesné odpovědi na všechny sporné náboženské otázky a předkládá je dětem ve formě, která se jeví velmi přístupná a konkrétní, takže má být dětem plně přijímána.²¹

Domníváme se, že v náboženských sektách, kde rodina jednoduše neplní svou úlohu, resp. tam, kde je rodinná struktura přímo rozmlácená a deformována (např. již zmíněná **Rodina**), a kde lze tedy očekávat pouze minimální rodičovskou regulaci iniciativy dítěte, má se docházet k tomu, že je dítě do značné míry vydáno „napospas“ svým vnitřním neregulovaným pocitům a impulzům.

Tak u něj dochází k úzkostným stavům, nebo nedisponuje žádným rámcem, který by mu tyto nepřijemné vnitřní tenze pomáhal usměrňovat. Lze tedy předpokládat, že se u dítěte postupně vytvoří příliš skrupulózní a inhibující svědomí (v případě absence vnitřního i vnějšího mechanismu usměrňujícího prožívanou vinu), nebo se svědomí neutvoří kvůli nedostatku „stavebního materiálu“ nezbytného pro jeho vybudování a dítě tak bude svou další iniciativu regulovat pouze prostřednictvím pocitu strachu (obavy z fyzického trestu, zahanbení i jiné sankce).

2.3.2 Vina a svědomí dítěte

Souvislost se svědomím vykazuje problematika tzv. „božích vnuť“. Tento termín se používá obvykle pro člověka, který vyrůstal ve výrazně náboženském prostředí, a který byl více i méně nucen k určitým formám zbožnosti. Dominantní působení náboženské výchovy a především jejich zprostředkovatel (rodič) má ve pozdějším věku vyvolat specifické problémy. Objevuje se neschopnost odpoutat se od rodičů, vytvořit si vlastní identitu atp.

V takovém výchovném prostředí, které se vyznačuje silnou rigiditou (což je v případě některých náboženských sekt charakteristické), se postupně vytrácí spontánní láskyplné city a pocity. Rovněž dochází k tomu, že příliš nábožensky jistí rodiče lpí na dané věrouce a na dokonalé výchově takovou měrou, že se postupně staví mezi dítěte a Boha a vyžadují absolutní poslušnost.

Často tak vzniká u dítěte dojem, že pokud nedělají přesně to, co vyžaduje otec i matka, dopouští se provinění nejen proti rodičům, ale také proti Bohu. I malé prohřešky jsou vnímány jako „spouštění“ Božího hněvu a ohrožení života na věčnosti.

²¹ Srov.: *Walk in His Ways*. Basic Manual for Children, Part A. Salt Lake City, Published by The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints 1979, 1982, 1987. *Věra pro chlapce*. zdroj : <http://www.lds.org/languages/mainmenu/0,5362,88-18,00.html> download 20/1/2005.

Celý tento výchovný princip má že vést až ke strachu z náboženství a k utváření takového sv domí, které po celý další život aktivitu a životní energii jedince inhibuje a vyvolává spíše úzkost než pocit duchovní integrity. Životlovka, který vystal v takto nábožensky p ísném až neurotizujícím prostředí, se má že vyvíjet zhruba t mto zp soby:

- *Ve svém dalším životě se stane ateistou a bude popírat vše, co v dětství zvnitřnil.*
- *Bude se pokoušet dále žít svou vírou, výsledkem však bude provinilá zbožnost. Nikdy se nebude cítit plně přijímán. Prožívání víry a ohledy na ostatní budou v ostrém protikladu s nízkým sebevědomím a úzkostí jedince.*
- *Bude se silně identifikovat s náboženstvím, v němž vyrůstal, a to až do té míry, že bude v podstatě jeho rigidním zastáncem. Přesto však bude pravděpodobně plný skryté agresivity a nespokojenosti vůči svému okolí.²²*

V tomto prostředí tak má že docházet až k symbolickému konfliktu mezi d tmi a jejich potřebami na stran jedné, a náboženstvím, Bohem a rodi i na stran druhé. Jestliže se k tomuto prožívanému konfliktu p ipojuje ještě p ísné ovliv ování zp sob chování, mluvy, oblékání atp., vzniká u d tí tzv. pocit marginality (pocit, že nepat í nikam), kdy se necítí bezvýhradn p íjímány ani doma ani v daném náboženském okruhu i okolním sv t . Práv pocit takto získané marginality má že v budoucím život p sobit celou adu problém – zvlášť ve spojení s volbou povolání a p íjetím odpově dnosti za širší společ enské okolí.

2.4. Stadium snaživosti

Snaživost lze vnímat jako klí ový pojem v období mladšího školního v ku dítě te – tedy zhruba od nástupu do školy v šesti letech do zač átku pubescence (cca 12 let). Na psychosociální úrovni nedochází v tomto období k p evratným zm nám, což dítě ti poskytuje potřebný prostor pro významný vstup do širšího sociálního prostředí.

Dítě tohoto v ku by má lo být natolik vnit n konsolidováno, aby se postupn dokázalo p ízp sobit nárok m okolí a společnosti. Úst ední determinantou tohoto vývojového stupn je tedy vytvo ení ur ítého bezpeč ného pocitu o vlastní hodnot a o tom, že „danou v c (úkol, jenž p ede mne okolí postaví) zvládn u tak se uplatním ve *velkém světě*, který m obklopuje.“²³

²² Srov.: HOLM, N. G.: *Úvod do psychologie náboženství*. Praha, Portál 1998, s. 136-140.

²³ Srov.: Í AN, P.: *Psychologie náboženství*. Praha, Portál 2002, s. 288-230.

Nejen v kontextu se školním prost edím se u dít te v tomto v ku objevuje také smysl pro d lání v cí technicky správn . Jelikož však malé dít stále naráží na svou omezenost, p ípadn í na svou jinakost ve srovnání s ostatními d tmi a na své díl í nedostatky, dochází i v této fázi (podle Eriksona) k základnímu vývojovému konfliktu – tentokrát mezi silami **snaživosti** a **pocitý mén cennosti**.

Mladší školní v k m že být rovn ž významným obdobím ve smyslu náboženského vývoje, resp. v kontextu s p íjetím konkrétního náboženství a s ním souvisejících zvyklostí. Dít v tomto v ku vst ebává p edkládanou náboženskou nauku, role a související ínnosti v tšínou ochotn , a projevuje zájem o konkrétní náboženské p íb hy a dogmata, která chápe obvykle doslovn .²⁴ Podmínkou pro harmonickou integraci konkrétního náboženství je adekvátní p edkládání náboženské nauky tak, aby korespondovala s rozumovou i citovou vybaveností dít te a vycházela vst íc jeho zájm m.

Výše nastín éné pom ry lze považovat za ur ující pouze v sociokulturn ě a nábožensky homogenním prost edí. V dnešní dob se však mnohem ěst ji setkáváme s p sobením ur ité náboženské sekularizace, kdy n které náboženské organizace (spole nosti a skupiny mezi n ž pat í i náboženské sekty) žijí ve spole nosti jako specifické menšiny. Jestliže je taková menšina z n jakého d vodu marginalizovaná spole ností (jako je tomu u n kterých náboženských sekt), mohou vznikat pro dít pom rn závažné vnit ní a vn ější konflikty.

Nedostatek znalostí kultury většinyové společnosti popisuje mladá žena, oddaná Krišnovi (členka Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny, hnutí Hare Krišna): „Jako dívky jsme byly vychovávány k cudnosti, a tak jsme se nikdy neučily ani jezdit na kole. Proto byl pro mne tělocvik vždy jedním z nejobtížnějších momentů. Nevěděla jsem, co je třetí meta a co mám dělat, když ke mně letí míč.“²⁵

Práv proto, že v tomto vývojovém období rapidn vzr stá význam širší spole nosti, m že ve výše uvedeném kontextu docházet jednak ke konfliktu kognitivnímu (rozpor mezi mytologickým obrazem sv ta p edkládaným konkrétní náboženskou naukou a v deckými poznatky, s nimiž se dít konfrontuje nap . ve škole) a dále ke konfliktu podmín ěnému skupinovým tlakem dané náboženské organizace (zvlášt pokud se daná organizace vyzna uje p ítomností centrální autority).

²⁴ Dít tohoto v ku m žeme tak ozna it za jakéhosi „malého fundamentalistu“ – a to nejen ve spojení s náboženským cit ěním, ale i v jiných oblastech života. (srov.: Í AN, P.: tamtéž, s. 289.)

²⁵ ROCHFORD, E. B. Jr., Education and Collective Identity in: palmer, S. J., hardman, C. E. (eds.), *Children in New Religions...* s. 36.

Jedním ze způsobů, jak se dítě může s tímto vnitřním prožívanými konflikty „vyrovnávat“ je sledné rozdělení osobnosti na část vnitřní a část svetskou. To, že takové rozdělení neznamená pro dítě optimální řešení, zřejmě není třeba zdrazovat.²⁶

V kontextu s náboženskými sektami se setkáváme jak s plynulým tlumením a omezováním duchovní snáživosti, tak i s jejím využíváním ve prospěch náboženské skupiny. Rozhodující jsou opět možnosti vyváženého působení na duchovní osobnost – zde v souvislosti s poměry mezi podporováním a omezováním snáživosti dítěte.

„POŽADAVKY PRO ZÍSKÁNÍ OCENĚNÍ VÍRY V BOHA :

Na ocenění Víry v Boha můžeš začít pracovat, jakmile dosáhneš osmi let. Abys mohl ocenění získat, splň požadavky uvedené v této příručce před dosažením dvanácti let. Tvoji rodiče a vedoucí Primárek ti mohou s těmito činnostmi pomoci.

Základní požadavky

Důležitou součástí víry v Boha je dodržování smlouvy křtu a udržování duchovní síly. Když budeš dělat následující věci, pomůže ti to rozvíjet víru a odolávat pokušení:

- Každý den se modli k Nebeskému Otci.
- Pravidelně čti písma.
- Zachovávej přikázání a žij podle toho, co říkají „Má měřítka evangelia“.
- Měj v úctě své rodiče a buď laskavý ke své rodině.
- Plat' desátek a účastni se konečného vyrovnání desátků.
- Pravidelně navštěvuj shromáždění svátosti a Primárky.²⁷

Uvedený text používaný **Církví Ježíše Krista Svatých posledních dnů** ilustruje případ náboženské organizace, která se velmi zasazuje o využití snáživosti dítěte tohoto věku.

U některých náboženských sekt se oproti tomu objevuje výrazné tlumení snáživosti školních dětí:

²⁶ Srov.: Í AN, P.: tamtéž, s. 289-290.

²⁷ Víra v Boha pro chlapce. zdroj : <http://www.lds.org/languages/mainmenu/0,5362,88-18,00.html> download 20/1/2005.

„Znamení ve střední hrubohmotnosti se Vám zhoršilo, Jiřík je drzounek, plkal a vytahující se rozumář...) Ozvěte se, až to bude vše hotové a až zrušíte Jiříkovi všechna autička a až mu vysvětlíte, že do hovoru dospělých se nemá míchat, že to, že byl ve škole nejlepší, je přišerná ostuda...“²⁸

Autor uvedených slov, J. D. Dvorský, byl rovněž podobný jako jeho partnerka Lucie, zásadním odporem školního vzdělávání dítěte. S odmítáním školní docházky se setkáváme i ve spojitosti s náboženskou komunitou **Rodina**, která dítětem umožňuje jen velmi redukované vzdělání (často plně nahrazené náboženskou doktrínou). Dítětem byly poskytovány pouze určité znalosti a dovednosti bez širšího systému, který by je vzájemně propojoval. Navíc byl v této komunitě prokazatelně oslaben styk s okolím. Skupina udržovala adresu svého trvalého pobytu v tajnosti a tak byl kontakt s vnějším světem zcela eliminován. V literatuře nalzáme i případy podobných (například prarodičů) členů tohoto náboženského hnutí, jež se po léta neúspěšně pokoušeli o opětovné navázání kontaktu se svými dětmi i vnoučaty.²⁹

Na podobný přístup ke vzdělání a rozvíjení se dítěte snaživosti tohoto období narážíme i u **Církve sjednocení**, kde je vzdělávání dítěte vnímáno rovněž především jako postupné osvojování náboženské nauky s akcentem na paměťové učení. V souvislosti s tímto metodami a s kolektivním charakterem výchovy i vzdělání lze předpokládat výraznou regulaci až omezení aktivity a snaživosti dítěte.

Podstatným vývojovým úkolem, který se váže ke dítěte snaživosti tohoto období, je i zmiňované vymezování se vůči „velkému světu“, které naplňuje specifickým významem všechny skutečnosti, s nimiž se dítě setkává. Tato konfrontace s okolím může vést za určitých okolností k výše popísnutým kognitivním konfliktům v prožívání dítěte. Lze to očekávat zvláště v případě, kdy dítě vyrůstá v náboženské sektě, která se výrazně uzavírá vůči světu, v případě její považuje za jednoznačně špatný a škodlivý.

S takovým přístupem se setkáváme u **svědků Jehovových**, jejichž přísná konfrontace s okolním světem je všeobecně známá a promítá se i do některých výchovných principů :

„Kdyby rodiče své děti nevzdělávali, nevarovali a nechránili, mohl by v mladých lidech převládnout duch, který nyní působí v synech neposlušnosti.(...) Ten, kdo se stýká s lidmi, kteří jsou prodchnuti duchem světa, bude pravděpodobně tímto duchem ovlivněn. Mají-li

²⁸ K EMEN, P.: *Boj se sektou*. Praha, Duel s.r.o. 1997, s. 47.

²⁹ Slov. MOOS, K.: *Save Our Children*. s. 129-155. Uváděné informace se týkají pětadvacíti, 70., 80. a 90. let minulého století.

*mladí lidé pochopit, že základem opravdu nejlepšího způsobu života je dodržování Božích zásad, potřebují neustálou pomoc.*³⁰

Oproti n kterým radikáln ějším náboženským organizacím jsou d tí sv dk Jehovových obvykle posílány do b žných škol. Práv tady však m žeme o ekávat kognitivní konflikt, nebo rodi e d tí jsou ve vztahu k jejich vzd lání vedeni jednozna n tak, aby „*mohli působit proti nesprávným myšlenkám, které se děti možná učí ve škole – proti světským filozofiím, např. evoluci, nacionalismu nebo myšlence, že žádná pravda není absolutní.*“³¹

2.5. Stadium identity

Stadium identity, jež tvo í rámec zhruba pro v k od dvanácti do patnácti let, p edstavuje ur ité završující období. V jistém smyslu se v n m uzavírají období p edešlá a dochází k akumulaci všech d íve prožitých proher a vít zství. Ze souhrnu r znorodých kvalit p edešlých fázi by se m la v této etap postupn zrodit již pevn ější identita jedince. Ta je pak specifickým souborem relativn zažitých odpov dí na ty nejosobn ější a nejbytoštn ější otázky typu: „Kdo opravdu jsem? V co skute n v ím? Co opravdu dokážu? Jaký jsem lov k? atp.“

Podle Eriksonovy koncepce zde m že docházet k charakteristickému vývojovému nap tí mezi **budováním identity** a **konfuzí rolí**, která p edstavuje neschopnost i ztíženou schopnost orientace v sob samém. K tomuto *nebezpečí difusnosti*³² p ispívají zejména nevy ešené „úkoly“ z p edchozích vývojových stadií.

U d tí se v období dospívání setkáváme s masivními zm ěnami v jejich vnit ním prožívání a s tím, že jsou pod tlakem t chto zm ěn t ěm nucené vyžadovat jiné p ístupy od lidí, kte í je obklopují.

Pokud do takto intenzivn ě prožívaných vnit nich stav zasahují navíc specifické podmínky života v ur ité náboženské sekt , lze o ekávat podobn ě specifické problémy. Pochopiteln ě zde je t eba se stranit jakýchkoli zjednodušujících soud ě. Mezi jednotlivými náboženskými skupinami je i v tomto ohledu nutná diferenciaci.

Z hlediska hlavního vývojového úkolu tohoto období, kterým je zejména postupně „sebeutvá ení“ a hledání zp sob ě jedine ného „sebevyjád ení“, považují za podstatný op t

³⁰ *Tajemství rodinného štěstí*. Brooklyn, Watchtower Bible and Tract Society of Pennsylvania 1991, s. 79.

³¹ Tamtéž, s. 94.

³² ERIKSON, E. H.: *Dětství a společnost – Osm věků člověka*. Praha, Argo 2002, s. 238.

p edevším prostor, jenž m že (i nem že) být v rámci té které náboženské skupiny dospívajícímu dítěti poskytnut. Tento prostor se konkrétnímu jedinci otevírá (i uzavírá) v rozmanitých oblastech života:

Ve sfé e *intelektuálního zrání*³³ nadchází období p echodu od slepé d v ry k autoritám k požadování d kaz , resp. od názorové závislosti k nezávislosti. V prost edí n kterých náboženských sekt m že mít tato vývojová pot eba velmi radikální charakter a vést až k úplnému rozchodu dítěte a daného náboženství – potažmo rodiny. Prost edí, jež z stává i ve vztahu ke zm nám, jimiž dospívající lov k prochází, stále nem nné a rigidní, pak m že na vyvolanou krizi reagovat výrazn intolerantním postupem. S tím se m žeme setkat nap íklad u Náboženské společnosti sv dk Jehovových:

*„O tom, z koho se ve sboru stane nenapravitelně vzpurný člověk, apoštol Jan řekl: Nepřijímejte ho do svých domovů, ani ho nezdravte.“*³⁴

Vzhledem k rozvíjejícímu se intelektuálnímu vnímání je také do zna né míry sm rodatné, jakým zp sobem je v rámci konkrétní náboženské skupiny p istupováno k informacím. Jistá regulace informa ních tok (etby, volno asových aktivit i využívání medií) je p ítomna v mnoha náboženských organizacích a signalizuje vícemén uv dom lý p ístup k této oblasti života. Podstatná je v tomto ohledu její míra.

S výraznou regulací jak p ístupu k informacím, tak nap íklad zájmových inností a volby p átel dítěte, se setkáváme op t u sv dk Jehovových:

*„Moudří rodiče pomáhají svým dětem najít dobré přátele a pak se společně s nimi věnují prospěšné odpočinkové činnosti.“*³⁵

V oblasti intelektuálního rozvoje jde tedy p edevším o možnost pomyslného „otev ení dve í do sv ta“. V n kterých náboženských organizacích však dochází k programovému uzavírání t chto dve í, což pak za ur itých okolností m že vyústit v jejich násilné vyražení a tím ve zna n nep íjemnou a komplikovanou situaci pro dítě i jejich rodi e.

V oblastech *dosažení citové zralosti a zájmu o opačné pohlaví* by se m l dospívající lov k postupn propracovat od lability k emo ní rovnováze - k um ní „vyvažování“ svých vnit ních popud a d tských strach ; a od povrchního okouzlení opa ným pohlavím k vážn jšímu hledání a sexuální zralosti.

³³ Rozlišení kategorií podle : A. Cole (1965) - viz A KA, O.: *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Bmo, Dopln k 2002, s. 221-225.

³⁴ *Tajemství rodinného štěstí...* s. 88.

³⁵ Tamtéž, s. 96-97.

Citová a sexuální oblast může být v n kterých náboženských společnostech využívána jako pro podporu nauky (Rodina, Církev Ježíše Krista Svatých posledních dn), tak k obvinění p íslušník z t lesnosti a nedokonalosti, a tím k vyjádření nezbytnosti o íst ní i pokání. Je z ejmé, že n která z t chto pojetí mohou vývoj sexuality a citového prožívání dítěte zna n deformovat:

„Když jsem byla ještě malá, David Berg zaváděl své učení o Ffingu, tedy o tom, jak být prostitutkou pro Ježíše. Berg říkal znovu a znovu svým členům, že to je úplně v pořádku, když to dělají, aby získali lidi pro Ježíše... Maminka byla šokována a říkala tatínkovi, že to je špatné, ale on ji přesvědčil, aby přijala toto důležité Boží učení. O rok a půl později bylo zavedeno tzv. „sexuální sdílení“ mezi členy. Brzo poté můj otec poslal maminku, aby žila s jiným mužem v jiné komunitě. Sám zůstal s mojí starší sestrou.“³⁶

Sociální zrání a emancipace od rodičů představují další dvě sféry, jež se bezprostředně dotýkají vývojových úkol dospívání. Společenské zrání jedince by mělo zahrnovat především od podrobování k emancipaci, od širší skupiny vrstevníků k užšímu výběru stálých přátel, od bezmyšlenkovitého napodobování vzorů k vlastnímu sebeřízení a od kritické netolerance k toleranci.

S tímto procesem plně souvisí emancipace od rodičovské kontroly, vedoucí k sebekontrolě a sebeurčení. Mělo by zde být rovněž patrný výraznější předehod od vnímání rodičů jako vzor k jejich pojetí jako partnerů.³⁷

Jestliže má být tento proces a vývojový předehod úspěšně realizován, je nezbytné, aby byly role obou rodičů dle vnímány do určité míry stabilně a kontinuálně. Podobně „bezpečně“ by mělo být prožíván i citový vztah rodičů a dítěte. V n kterých náboženských skupinách se však vyskytuje značné zmatení i t chto základních vztahů. Biologické rodiče například v bec nemusí být vnímány jako lidé mající pro vývoj dítěte zásadní význam a mohou být nazývány „zploditeli“ nebo jinými výrazy, oslabujícími kladné emoce.

Příkladem může být hnutí Grálu, jehož zakladatel uvádí v textu, který je příslušníky hnutí považován za svatý: „Ve skutečnosti jsou všechny děti pro své rodiče cizími duchy, vlastními osobnostmi, které mohly být přitaheny k inkarnaci jenom svou stejnorodostí nebo následkem nějakého dřívějšího svazku.“³⁸ Rodičovskou úlohu často plní hlavní představitel jednotlivých

³⁶ Sv. dectví bývalé lenky Rodiny – Kristiny Jonesové, která v komunitě strávila celé dětství. In: NOVOTNÝ, T.: *Mormoni a Děti Boží*. Praha, Votobia 1998, s. 131.

³⁷ Srov. A. KA. O.: *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*, s. 225.

³⁸ ABD-RU-SHIN, *Ve světle Pravdy. Poselství grálu*, přednáška Útulný domov. Nakladatelství Alexander Bernhardt, Vomperberg 1979, str. 934.

náboženských hnutí (nap. David Berg v Rodin, Mun Son-Mjong v Církvi sjednocení, Šrí Mátádzí v sahadža józe apod.). Jejich postavení vyjadřují i tituly jako „Pravý Otec“ i „Velká Matka“.

V jednom se svých projevů Mun v roli Pravého Otce říká: „Musíme pamatovat na to, že jsme zrozeni z falešných rodičů, jsme dědici otce lži, jsme z našeho otce ďábla. Proto musíme zlikvidovat tuto linii a sjednotit se s Pravými Rodiči, kteří jsou soustředěni na Boha a skrze které je nám dán nový život. To je dovršení dějin.“³⁹

Lze předpokládat, že v případech, kdy náboženských sekt dochází k tomu, že dospívajícím dětem chybí onen stabilní a kontinuální prvek (tedy zvláště vztah s rodiči) v životě, muži by se mohli vymezit s vědomím, že nebudou zatraceni. Podstatným předpokladem zvládnutí tohoto přechodu k samostatnosti je tedy funkčnost vztahu rodičů a dětí, resp. zejména přítomnost oboustranné, vnitřně prožívané důvěry. V případech, kdy náboženských sekt může být vzniku tohoto funkčního vztahu do značné míry zabráněno, což je opět podmínkou zejména absolutistickým vlivem dané náboženské doktríny, konkrétního vlivu dce nebo celé skupinové struktury.

Oblastí, jež završuje vývoj dospívajícího dítěte, je hledání *osobní životní filozofie – světonázoru*. Cesta by měla směřovat od vnitřní disintegrace k integraci a harmonizaci, od egoismu k nadosobním ideálům a od nejasného vnitřního smyslu vlastní existence k určitému životnímu poslání.⁴⁰

Jestliže dospívání chápeme jako dobu pokusu a práva na hledání (včetně rozmanitých rizik a omylů), předjímáme tím také nutnost změny prostředí, která zahrnuje i specifickou transformaci vztahů mezi rodiči a dětmi. Ta se týká zvláště odlišných způsobů komunikace a proměny rodičovské autority: „*Pubescenti se dají ovlivňovat jen nevnucovanou autoritou, kterou uznávají na základě osobně významných kvalit. (...) Základem výchovy adolescenta je brát ho vážně.*“⁴¹

V souvislosti s životní realitou určité náboženské sekty si tedy musíme odpovědět na otázku, jak je v jejím rámci předstoupováno k duchovnímu hledání obecně – a dále, s jakými postupy se dospívající dítě setká ze strany vlivných osobností dané náboženské skupiny i ze strany svých rodičů, pokud se rozhodne pro zcela odlišnou duchovní cestu.

³⁹ Mun S-M., *Master Speaks. Leader Sérech*. Domey, 19. 3. 1972, s. 16. P. eložila: Sedláčková, B., *Církev sjednocení*, diplomová práce, HTF UK, Praha 1998, s. 71.

⁴⁰ Srov.: A. KA, O.: tamtéž, s. 225.

⁴¹ A. KA, O.: tamtéž, s. 359.

Vzhledem k tomu, že za jeden z charakteristických rysů náboženských sekt lze považovat výrazně autoritativní působení nauky i jejich působících zástupců na jednice, můžeme i zde očekávat specifické problémy. Mohou nastat situace vedoucí k přerušení rodinných pout, jak se tomu v některých extrémních případech děje u sv. d. Jehovových, kde mají rodiče povinnost se svých dětí vzdát v případě jejich náboženské revolty.

Dále tu jsou případy dětí, jež vyrůstají natolik pevně zaklíněné v daném náboženském systému, že možnost vlastního duchovního hledání nemají, a tím následně žijí v určitém duchovní-náboženském kompromisu i latentním vnitřním konfliktu, jak je to naznačeno v souvislosti s problematikou „Božích vnoučat“.

V případech některých svérázných náboženských komunit lze očekávat naprostou dezorientaci dětí – a to jak ve smyslu vnímání reality, tak ve sféře mezilidských vztahů a postojích k předkládané nauce. Tato dezorientace se může stát zdrojem silné neurozy a tak dítěti v poměru dlouhodobé časové perspektivy zcela zabránit v hledání a nalézání vlastní duchovní cesty a životní filozofie.

V kontextu s vývojem dítěte osobnosti je zcela rozhodující **poměr mezi mírou rigidity konkrétní náboženské struktury a mírou důvěry a autentické vzájemnosti mezi rodiči a dětmi**. V případě relativně harmonické souinnosti těchto složek můžeme přirozeně dojít i k tomu, že dospívající dítě přijme náboženství svých rodičů plně za své, nebo bude moci bez větších konfliktů následovat odlišný duchovní směr. Vlastní duchovní cesta a mravní rozhodnutí jí následovat vždy koresponduje s plným rozvojem osobnosti dospívajícího člověka. Jinými slovy:

„Člověk se může mravně rozhodnout pro vlastní cestu jen tehdy, jestliže ji považuje za to nejlepší. Kdyby měl považovat za lepší nějakou jinou cestu, pak by jí tedy měl také žít a tím rozvíjet vlastní osobnost.“⁴³

Dalšími životními obdobími jsou podle Eriksonovy vývojové koncepce: *stadium intimacy* (mladá dospělost), *stadium generativity* (střední dospělost) a *stadium integrity ega* (pozdní dospělost – stáří). Vzhledem k charakteru práce a jejímu zaměření na období dětství, se tímto vývojovým etapám v rámci tohoto textu věnovat již nebudeme.

⁴² Uvedená informace se týká dětí, které od narození vyrůstají v takové náboženské komunitě, jež se v některých svých praktikách výrazně odchyluje od běžných společenských norem. Pokud dítě navíc vnímá prvotní odpor rodičů v předkládaným požadavkům a jejich následnou (avšak často v podstatě již „nedobrovolnou“) akceptaci, pocit celkové dezorientace výrazně vzrůstá a inici všechny další kroky dítěte mnohonásobně složitější.

⁴³ JUNG, C. G.: *Gesammelte Werke*, sv. 17, Walter – Verlag, Zurich – Dusseldorf, s. 198.

→ 3. Závěr

Prostředí sekty můžeme zajisté spatřovat jako rizikové pro zdravý osobnostní vývoj dítěte. Toto riziko ale není větší než ostatní rizika, s nimiž se společnost vyrovnává. Je jistě dobrou snahou společností zajistit dítětem nejlepší podmínky pro jejich rozvoj, zároveň je ale třeba respektovat svobodu náboženství a mít na paměti i další práva dítěte i jejich rodičů.

Při nelehkém hledání skutečného zájmu dítěte v konkrétní situaci je možné nahlížet optimisticky ve dvou skutečnostech: tou první jsou bohaté zkušenosti těch, kdo dokázali nejen překonat nepříznivé podmínky v dětství, ale dokonce je i využít pro dosažení osobnostní zralosti. Tou druhou skutečností je pak pokles napětí mezi sektou a většinou společností, k němuž bychom asi zákonitě docházíme. Ze sekty se tak ve většině případů stane respektovaná a více méně zdravá náboženská společnost, na niž si většina postupně zvykne. Jinými slovy: dětství v sektě neznamená ani nepříkonný handicap a ani sama sekta není nemennou společností. Uváživším, chápavým a nadějným postupem jak k těmto dětem, tak ke skupinám jejich rodičů můžeme situaci jak na straně dítěte, tak na straně sekty jenom zlepšit.

→ 4. Literatura k dalšímu studiu

- KA, O., *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Jan Šabata, Brno 2000.
- ERIKSON, E.H., *Dětství a společnost*. Argo, Praha 2002.
- FOWLER, J. W., *Stages of Faith*, Harper & Row, San Francisco 1981. ISBN 0-06-062840-5
- HOLM, N. G., *Úvod do psychologie náboženství*. P eložil Karel Balcar, Portál, Praha 1998. ISBN 80-7178-217-3
- LIEVEGOED, B.C.J., *Vývojové fáze dítěte*, Baltazar, Praha 1992.
- LEVINE, S., *Radical Departures. Desperate Detours to Growing Up*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego, London 1984. ISBN 0151758409
- LUŽNÝ, D., *Nová náboženská hnutí*, Masarykova univerzita, Brno 1997. ISBN 80-210-1645.
- MISAUEROVÁ, A., *Život v náboženské sektě a jeho vliv na osobnost dítěte*, diplomová práce, FF UK, Praha 2005.
- PALMER, S. J., HARDMAN, C. E. (eds.), *Children in New Religions*, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, London 1999. ISBN 0-8135-2619-1
- Í AN, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002. ISBN 80-7178-547-4
- VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, Praha 1999. ISBN 80-7178-214-9
- VÁGNEROVÁ, N., *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*, Portál, Praha 2000. ISBN 80-7178-308-0
- VOJTÍŠEK, Z., *Encyklopedie náboženských sm r a hnutí v eské republice*, Portál, Praha 2004. ISBN 80-7178-798-1
- VOJTÍŠEK, Z., *Pastora ní poradenství v oblasti sekt a sektá ství*, L. Marek, Brno 2005. ISBN 80-86263-69-X

- **Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy**

- **ESF napomáhá rozvoji zaměstnanosti podporou zaměstnanosti, podnikatelského ducha, rovných příležitostí a investicemi do lidských zdrojů.**

Copyright:

Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s., Anežka Misauerová, Zdeněk Vojtíšek

Typografická úprava:

AGAMA poly-grafický ateliér, s. r. o., Na Výši 4, 150 00 Praha 5

Tisk:

Kvotoslav Zaplatílek, Vesec 66

Vydal:

Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006
U Pergamenky 1511/3, 170 00 Praha 7

ISBN 80-86991-83-0

VZDĚLÁVACÍ INSTITUT
OCHRANY DĚTI